

MÜLKİYET HAKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: AB VE OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME*

İlter ÜNLÜKAPLAN¹
Canger İNCE²

ÖZ

Mülkiyet, toplumsal bir olgu, hukuki bir olay ve iktisadi yaşamın en önemli kavramlarından biridir. Mülkiyet hakkı ise; herhangi bir metanın ya da kaynağın tüketilebilmesi, başka birine devredilebilmesi ve kontrol edilebilmesidir. Ekonomik büyümenin bir motoru olarak görülen mülkiyet hakkının korunması, geliştirilmesi ve daha ileri seviyeye taşınması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki birçok araştırmacı, akademisyen ve politikacının yoğunlaştığı bir konu haline gelmiştir. Çalışmamızda, mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü, Avrupa Birliği ve OECD üyesi olan ülkeler bazında incelenmektedir. Bu doğrultuda, AB ve OECD ülkelerinde, mülkiyet hakkının iktisadi büyüme üzerindeki etkisi, 2009- 2017 dönemlerine ait verilerle, panel veri analizi kullanılarak araştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan analizin sonuçları, mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında aynı yönlü ilişkiye işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet Hakkı, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi

THE RELATIONSHIP BETWEEN PROPERTY RIGHTS AND ECONOMIC GROWTH: AN ANALYSIS ON EU AND OECD COUNTRIES

ABSTRACT

The property is a social concept a legal event and one of the most important subjects of an economic life. The property right is the ability of using a source or a material transfer to another person or the ability of controlling it. The protection, promotion and advancement of property rights, which are seen as an engine of economic growth, have become a focus of many researchers, academics and politicians in developed and developing countries. Within our study, the direction of the relationship between property rights and economic growth was examined within the context of OECD and European Union countries. In this manner, the effects of property rights on the economic growth in the EU and OECD countries for the period 2009-2017 was investigated using panel data analysis. The results of the analysis indicate the positive relationship between property rights and economic growth.

Keywords: Property Rights, Economic Growth, Panel Data Analysis

Giriş

İktisat literatüründe karşılaşılan temel sorunlardan biri, üretim faktörlerinin, yani kaynakların nasıl ve kimin için kullanılacağıdır. İşte bu sorunun cevabını ararken, temel

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İİBF. Maliye Bölümü, ikaplan@cu.edu.tr, ORCID:0000-0002-5420-3642

² T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, canger.soylu@gmail.com, ORCID:0000-0002-6400-0347

*Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalında savunulmuş “Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB ve OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilip yeniden düzenlenmesiyle hazırlanmıştır.

Received/Geliş: 18/08/2019 Accepted/Kabul: 12/10/2019, Research Article/Araştırma Makalesi

Cite as/Alıntı: Ünlükaplan, İ. ve İnce, C. (2019), “Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: AB ve OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 28, sayı 1, s.436-450.

belirleyici unsur olarak mülkiyetin de incelenmesi gerekmektedir. Çünkü kıt kaynakların etkin kullanımı konusunda insanlar bazı kurallar oluşturmuşlardır. Mülkiyet hakkı da kaynakların etkin kullanımı konusunda oluşturulan düzenlemelerin başında gelmektedir. İşte bu noktada, iktisadi büyüme ve gelişmenin sağlanabilmesi için; birçok akademisyen, araştırmacı ve politikacı, mülkiyet haklarının korunması, geliştirilmesi ve ileri seviyeye taşınması için çeşitli çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışmada, sosyal bir anlaşma niteliği taşıyan mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında oluşan ilişkinin yönü, Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD)'ye üye ülkeler bazında panel veri ekonometrisi yöntemiyle incelenecektir.

Çalışmada ilk olarak mülkiyet haklarının kavramsal çerçevesi üzerinde durulacaktır. Daha sonra mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme ilişkisi kavramsal ve ampirik düzeyde ele alınacaktır. Çalışmanın son kısmında AB ve OECD'ye üye ülkelerde mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2009-2017 dönemine ait yıllık verilerinden yararlanılarak panel veri analizi yöntemi ile analiz edilecektir.

Mülkiyet Hakları İktisadi ve Kavramsal Çerçevesi

Kamu sektöründe verimli olmayan alanların çözümüne yönelik çalışmalar sonucu ortaya çıkan mülkiyet hakları teorisi, Adam Smith'in Ulusların Zenginliği (The Wealth of Nations) adlı çalışmasına kadar uzanmaktadır. Adam Smith ve Ronald Coase gibi iktisatçıların değindiği, Armen Alchian ve Harold Demsetz gibi iktisatçıların genişlettiği mülkiyet hakları teorisi, kaynakların etkin kullanımına yönelik çeşitli düzenlemeleri içermektedir.

Adam Smith, özel sektörün kamudan daha etkin ve verimli olduğunu savunarak, kamudaki faaliyetlerin özel sektöre kaydırılması gerektiğini belirtmiştir. Çalışmasında kraliyet mülkiyetindeki arazileri örnek göstererek, bu arazilerden elde edilecek ürünün, hiçbir zaman özel mülkiyetteki arazilerden çok olmayacağını vurgulayarak, özel sektör ve özelleştirmeye dikkat çekmiştir. Smith'in böyle düşünmesindeki asıl sebep, insanların, başkalarının servetini, kendininkine kıyasla daha savurgan harcamalarıdır (Dura, 2006, 225).

Kişi başına düşen gelirin, ülkeden ülkeye farklı olmasının nedeni konusunda henüz bir fikir birliği sağlanmasa da yapılan çalışmalarda gelirdeki farklılıkların kaynağı olarak son yıllarda kurumlar ve mülkiyet hakları kavramı dikkat çekmektedir. Daha iyi çalışan kurumlara, daha güvenli mülkiyet haklarına, daha az müdahaleci politikalara sahip ülkelerde, daha etkin şekilde fiziksel sermayeye ve beşeri sermayeye yapılan yatırımlar ile daha yüksek gelir düzeyine ulaşılması mümkündür (Acemoğlu & vd. 2001, s. 1369).

İktisadi hayatın vazgeçilmez unsuru olan mülkiyet hakkı, "Mülkiyet Hakları İktisadi" disiplininin esas konusudur. Piyasada var olan mübadele, mülkiyet hakkı devrinin gerçekleştirilmesindeki bedeldir. Eğer ekonomide işlem maliyeti yoksa üretim faktörlerinin birine kiralanmasında ya da sahibi tarafından kullanılmasında herhangi bir farklılık olmayacaktır. Örneğin, Robinson Crusoe ekonomisinde işlem maliyeti ve dışsallıkların mevcut olmamasından dolayı, mülkiyet haklarının bir önemi yoktur. Ancak gerçek ekonomilerde belirsizliklerin yaşanması ve eksik bilginin olması üretim performansını etkilemektedir (Demsetz, 1967, s. 348).

Mülkiyet haklarına yönelik literatürde çok çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Yeni Kurumsal İktisadın öncülerinden olan Douglass C. North mülkiyet hakkını, “herhangi bir varlığının tüketilmesini, devredilmesini ve kontrol edilmesini sağlayan düzenlemeler” olarak tanımlamaktadır (North, 2002, s. 47). Mülkiyet konusunda önde gelen isimlerden biri olan John Locke’a göre mülkiyet hakkı, tüm insanlara ortak kullanım için verilmiş olmasına rağmen, en önemli mülkiyet insanın kendi bedeni üzerindedir. Yani, bireyin kendi vücudu ve kendi emeği üzerinden elde ettikleri kendisine aittir. Locke’un mülkiyet hakkına yönelik fikirleri eleştirilmesine rağmen, Locke, emeğe verdiği önemi bir kez daha vurgulamıştır (Güriz, 1969, s. 134-137).

Yeni Kurumsal İktisat düşünürleri, mülkiyet haklarının iyi şekilde korunduğu ülkelerde, ekonomik gelişmenin sağlandığına vurgu yapmışlardır. Bu iktisatçılar mülkiyet hakları güvencesinin sıkı olduğu firmalarda, firmanın kurumsal kimliğinin oluşacağını savunmuşlardır (Doğan & Kurt, 2016, s. 121).

Mülkiyet Hakları İktisadı kavramı üzerine yapılan incelemelerde, organizasyon üzerindeki performans etkileri (karlılık, verimlilik, kalite, düşük maliyet, yenilik, yaratıcılık vs.) ile mülkiyetin yapısı arasında bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Mülkiyet yapısından kasıt, özel mülkiyet, ortak mülkiyet, kooperatif mülkiyet, kamusal mülkiyet ve kolektif mülkiyettir. Sayılan mülkiyet çeşitlerinden sadece özel mülkiyet, rekabet koşullarının altında, ekonomik etkinliği mümkün kılmaktadır (Aktan, 2018, s. 431).

Özetle Mülkiyet Hakları İktisadına katkı sağlayan düşünce okulları, mülkiyet hakkının tam olarak tanımlanmasının ve korunmasının piyasa ekonomisi için ne kadar gerekli olduğunun üzerinde durmuştur.

Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Üretim sürecine dahil olan ve üretim faktörleri arasında sayılan toprak, emek, sermaye ve girişimciye verimlilik artışı büyümeyi gerçekleştirmektedir. Yapılan çalışmalarda, verimlilik artışı ile büyüme arasındaki ilişkinin analizinde genişleyen piyasalar, teknolojik ilerlemeler, fiziki ve beşeri sermaye üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak, son zamanlarda, büyüme ile politik yapı, iyi tanımlanmış mülkiyet hakları, düşük maliyetli sözleşmeler gibi kurumsal çerçeve analizlere dahil edilmiştir. Amerikan İktisatçı Douglas North tarafından kaleme alınan ve 1981 yılında yayınlanan “Structure and Change in Economic History” adlı çalışmada, ülkeler arasında oluşan yatırım farklılıklarının kaynağı olarak, mülkiyet hakları ve sözleşmenin uygulama biçimi gösterilmektedir. Çünkü iyi işlemeyen bir mülkiyet hakkı sistemi, sermayenin marjinal ürünü ile getiri oranı arasındaki farkı açacaktır. Bu durumda yatırımcı, mülkiyet hakları güçlü olan ülkeyi tercih edecektir.

Literatürde mülkiyet hakkı ile ekonomi arasındaki ilişki mikro ve makro boyutta incelenmektedir. Hernando de Soto’nun başını çektiği mikro kolda, mülkiyet haklarındaki yetersizliklerin, az gelişmiş ülkelerde varlıkların atıl kalmasına neden olduğu gösterilmektedir. Makro kolu temsil eden ve North’un başını çektiği Yeni Kurumsal İktisatçılara göre, iyi tanımlanmış mülkiyet hakkı ve sağlam kurumlar büyümenin kaynağıdır (Deniz, 2014, s. 179-180).

Yeni büyüme teorilerinde, aşırı kaynak kullanımını önlemede etkili olan mülkiyet hakkı, kurumların, kurumsal yapının ve ekonomik büyümenin en temel unsuru sayılmaktadır. Mülkiyet hakkının olmadığı ekonomilerde kaynaklar israf edilebilmekte

ya da değeri tüketilebilmektedir. Temel hak ve özgürlükler arasında sayılan mülkiyet hakkı, kalkınma ve sürdürülebilir kaynak kullanımı için önemlidir (Haydaroğlu, 2015, s. 219).

Bireylerin kontrolü altında bulunan ekonomik kaynakların, belirli zamanda kullanımı hakkında bireylerin, bir perspektif elde etmeleri önemlidir. Kaynağın tam kontrolüne sahip olan bireyler, uzun vadeli düşünerek, kaynağın değerini arttırmak için, uzun vadeli yatırım yapmaktan çekinmezler. Ancak, mülkiyetin süresi veya mülkiyetin kimin kontrolünde olduğu belli değilse, bu tür kaynakların kullanılması, gelecek nesillere zarar verecek kararların alınmasına neden olabilir (Haydaroğlu, 2015, s. 220).

Serbest ekonomik sistemin vazgeçilmez bir unsuru olan mülkiyet hakkı, büyümenin de motoru olarak görülmektedir. Serbest piyasa ekonomisi düşünürleri, ekonomide oluşan etkinsizliğin asıl nedeninin, mülkiyet haklarının eksikliğinden kaynaklandığını savunmaktadır. Eğer kaynakların mülkiyeti, özel mülkiyet olursa, piyasada etkinlik sağlanmış olacaktır. Tam mülkiyet hakkının olduğu piyasalarda dört koşul geçerlidir.

Bunlar sırasıyla:

- 1.*Evrensellik*: Bütün kaynaklarda özel mülkiyetin geçerli olması.
- 2.*Kişiyeye Özellik*: Özel mülkten başkasının menfaat sağlayamaması.
- 3.*Transfer Edilebilirlik*: Kaynak sahibinin dilediği zaman, kaynağını satabilmesi.
- 4.*Uygulanabilirlik*: Kaynaktan kazanılan gelirin, bilinçli bir şekilde piyasaya aktarılması.

Bu dört koşulun varlığı sayesinde, kıt kaynağın sahibi, kaynağın kullanımından ya da devredilmesinden gelen net faydayı maksimize edebilecektir (Uzun, 2009, s. 297).

1989 yılında kalkınma iktisatçısı John Williamson tarafından “Washington Uzlaşısı” olarak adlandırılan 10 maddelik Neoliberal bir ekonomi paketi hazırlanmıştır. Hazırlanan paketin son maddesinde “*mülkiyet hakkı sağlam güvence altına alınmalıdır*” hükmü yer almaktadır. Bu madde, daha çok yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekebilmek, mal ve sermaye akımlarının serbestleştirilmesini sağlayabilmek amacını taşımaktadır. Neoliberal politikanın özünde, en yüksek refah düzeyine ulaşabilmek için, bireysel girişimciliğin serbestleştirilmesi, mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve serbest ticaretin uygulanması yer almaktadır (Yıldırım, 2011, s. 5-6).

Mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki detaylı bir şekilde literatür kısmında ele alınmıştır. Teorik olarak, liberal iktisadi öğretiyi savunanların varoluşundan bu yana, mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme ve kalkınma süreci yönünden olumlu bir ilişkinin bulunduğu kabul edilmektedir. Çalışmalardan çıkarılacak en önemli sonuç, mülkiyet hakkının korunmuş olduğu ülkelerde ekonomik büyümede gözlemlenen olumlu tablonun varlığıdır. Mülkiyet hakları ile ilgili son dönem yapılan çalışmalarda, mülkiyet haklarının alt bileşeni olarak bilinen sınai mülkiyet hakları ve fikri mülkiyet hakları temel gösterge olarak kabul görmektedir (Ata & Şahbaz, 2013, s. 166).

Ampirik Yazın

Çalışmanın bu kısmında mülkiyet hakları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen seçili çalışmalara yer verilmiştir:

Torstenson (1994), 1976-1985 yıllarına ait verileri kullanarak, 68 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi

incelemiştir. Çalışmada, güvensiz mülkiyetin olduğu ülkelerde, büyümenin negatif seyrettiği, yatırım fonlarının verimsiz şekilde dağıtıldığı ve beşeri sermayenin verimsiz kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Goldsmith (1995), mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda, mülkiyet hakkının güven altında olduğu ekonomilerde, GSYİH'de ortalama %2.6'lık değişimin olduğunu, ancak mülkiyet hakkının güven altında olmadığı devletlerde ise, GSYİH artışının %1,1 gibi daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, az gelişmiş ülkelerin, mülkiyet haklarını daha fazla güvence altına almaları durumunda ekonomik büyümede iyileşme sağlanacağı vurgulanmıştır.

Leblang (1996), 1960-1990 yılları arasındaki verileri kullanarak, ekonomik büyümenin, ülkeden ülkeye neden farklılık gösterdiğini araştırmıştır. Çalışmada, yatay kesit yöntemi ile içsel bir model oluşturulmuş ve mülkiyet haklarının önemine değinilmiştir. Çalışmada iki sonuca ulaşılmıştır. İlki, mülkiyet haklarının korunduğu ülkelerde iktisadi büyüme daha hızlı gerçekleşmektedir. İkincisi, politik rejimin yapısı, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Keefe ve Knak (1997), yetersiz kurumların, varlıkların yarattığı gelir akışını ve varlığın mülkiyet haklarının korunmasını bozduğunu ileri sürmektedir. Yazar, mülkiyet hakkının korunmamasının firmaları varlık kaybı ile tehdit ettiğini tespit etmiştir.

Svensson (1998), 1960-1985 yıllarını baz alarak, mülkiyet hakları, ekonomik büyüme, yatırım ve siyasi istikrarsızlık değişkenlerini kullanarak, 101 ülke üzerinde yapmış olduğu çalışmada, güvenli bir mülkiyet hakları sisteminin önünde engel olan siyasi başarısızlıkların, yatırımların düşük seviyede gerçekleşmesine neden olacağını tespit etmiştir.

Norton (1998), Fraser ve Heritage Vakfının ekonomik özgürlük endekslerini kullanarak yoksul ülkeler için yaptıkları çalışmada, mülkiyet haklarının korunması ile ekonomik performans arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Clague vd. (1999), 1970-1992 yıllarını baz alarak, 95 ülke üzerine yapmış oldukları çalışmada, ekonomik varlıklarda oluşturulan güvenin ekonomik büyümeyi iyileştirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Chong & Calderon (2000), politik istikrar, mülkiyet haklarını koruma düzeyi, yasal sistemin etkinliği verilerini kullanarak, ulusal düzeydeki kurumların mülkiyet haklarını koruma ile ekonomik büyüme üzerinde doğrudan ve pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

Johnson vd. (2002), mikro ve makro düzeyde verileri kullanarak, mülkiyet hakkının güven altında olduğu ekonomilerin yatırım ve büyüme bağlamında daha iyi performans gösterdiğini tespit etmiştir.

Rodrik & Subramanian (2003), mülkiyet haklarının güven altında olup olmamasının piyasalar üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre informal bir yapının yanı sıra, güçlü bir yasal yapının varlığının uzun vadede piyasa başarısızlıklarının ve işlem maliyetlerinin azalmasına katkı sağlayarak verimli bir büyümenin gerçekleşmesine mülkiyet hakları korumasının güçlü olduğu ekonomilerde uzun vadede ekonomik büyüme ve ilerlemenin oluşması sonucuna ulaşmıştır.

Ali (2003), ülkeler arası büyüme farklılıklarında kurumların rolünü ortaya koymak amacıyla kurumsal kaliteyi ölçmüştür. Çalışma sonucunda, yüksek düzeyde ekonomik büyüme ile yargının etkinliği, yolsuzluğun azlığı, etkili bürokrasi ve özel

mülkiyetin korunması arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit edilmiştir. Ayrıca, ekonomik özgürlüğün büyüme ve yatırım üzerinde önemli bir belirleyici olduğu ortaya konulmuştur.

Richardson (2005), Zimbabwe için yapmış olduğu çalışmada, 2000-2003 yılları arasında ülkede yaşanmış ekonomik çöküntünün nedeninin, mülkiyet sistemindeki değişim olduğunu ortaya koymuştur. Yazar aynı zamanda 1961 – 2003 yılları arasında, regresyon analizi ile şahsi toprak mülklerinde yapılan kısıtlamaların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yarattığını ifade etmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, mülkiyet haklarının güvence altına alınması ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Davidson (2005), 1997-1998 yılları arasında, Asya’da yaşanan finansal krizi mülkiyet hakları çerçevesinde incelemiştir. Araştırma sonucunda, mülkiyet hakları güvencesinde oluşan aksaklıklar ile finansal kriz arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Branstetter vd. (2005), 1982-1999 yıllarını temel alarak, 16 ülkede mikro ve makro verileri kullanarak, mülkiyet hakkının güvence altında olduğu ekonomilerde, yatırım ve büyüme bağlamında pozitif etkilerin ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır.

Lewer & Saenz (2005), 1990-2002 yılları arasında 101 ülkenin verilerini analiz ederek, mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada, mülkiyet haklarının güvence altında olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin daha hızlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dincer (2007), ekonomik büyüme ile mülkiyet hakları arasında bir ilişkinin var olup olmadığını, iktisadi büyüme göstergelerini temel alarak, Neoklasik bir çerçevede oluşturduğu modellerle incelemiştir. Çalışmada, mülkiyet haklarının güvence altında olduğu bir yapıda, sermaye birikimi ve GSYİH’nın büyüme üzerindeki etkilerini incelemiş, mülkiyet hakları güvencesinin zayıf olduğu ülkelerde, sermayenin, iktisadi büyümedeki üzerindeki etkisi düşük; mülkiyet haklarının güvencelerinin yüksek görüldüğü ülkelerde ise, büyüme üzerindeki etkisi daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Özetle, mülkiyet haklarında oluşan güvenin ekonomiyi olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

Kazdin (2008), 35 yıllık bir zaman aralığıyla 120 ülkeye ait verilerle, fiziki sermaye, beşeri sermaye, teknoloji ve emek değişkenlerini kullanarak, mülkiyet haklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, mülkiyet haklarının iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Ata & Şahbaz (2013) 27 Avrupa Birliği üyesi ülkede, 2010 yılı verileriyle mülkiyet haklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini yatay kesit yöntemi ile araştırmıştır. Çalışmada bağımsız değişkenler; işgücü verimliliği, fiziki sermaye, beşeri sermaye, mülkiyet hakkı endeksi ve ticaret hacmi; bağımlı değişken ise, kişi başına GSYİH’dır. Araştırmanın sonucu, mülkiyet haklarında oluşan iyileşmelerin, iktisadi büyümeyi arttırdığı ortaya koyulmuştur.

Kramo (2015) Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birlik (WAEMU) ülkelerinde mülkiyet haklarının korunması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, 1995-2013 yılları arasındaki kişi başına düşen GSYİH, beşeri sermaye, ticari serbestlik (ithalat ve ihracat toplamı) ve mülkiyet hakları endeksinde ait verileri kullanarak mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasında uzun vadede aynı yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir.

Haydaroglu (2015), 2007-2014 yılları arasında, AB ve OECD ülkelerinde mülkiyet hakları endeksinin büyüme üzerine etkilerini Panel Sınır Test Yöntemi (PARDL) ile araştırmıştır. Araştırmada, mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Ayrıca, Lane ve Tornell (1996), Clauge vd. (1996), Ng ve Yeats (1999), Vijayaraghavan ve Ward (2001), Rosenberg ve Birzdel (1986), North (1990), Barro ve Sala-I Martin (1995), Rodrik (2000), Johnson, Mcmillan ve Woodruff (2002), Branstetter, Fisman ve Foley (2005), Falvey, Foster ve Greenaway (2006), Kerekes ve Williamson (2008), Wilson (2008), McLennan ve Le (2011), Andres ve Gole (2011) ve Sattae ve Mahmood (2011), yaptıkları çalışmalarda, mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişler ve mülkiyet haklarındaki iyileşmenin iktisadi büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Analiz

Çalışmanın bu bölümünde, AB ve OECD'ye üye ülkelerde mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2009-2017 dönemine ait yıllık verilerinden yararlanılarak panel veri analizi yöntemi ile analiz edilecektir.

Veri Seti

Çalışma kapsamında 2009-2017 yılları arasında AB ve OECD'ye üye 41 ülke incelenmiştir. Çalışmada kullanılacak verilerin büyük çoğunluğu AB veri tabanı olan Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>) ile Dünya Bankası veri tabanından (<http://data.worldbank.org/>) elde edilmiştir. Bu kaynakların dışında yine, Mülkiyet Hakları İttifakı'nın (Property Rights Alliance) yayınladığı, "Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi"nden (International Property Rights Index-IPRI) gerekli veriler temin edilmiştir.

Mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik bu çalışmada, modele eklenen bağımlı değişken, kişi başına GSYİH; bağımsız değişkenler; işgücü verimliliği, beşeri sermaye, mülkiyet hakları endeksi, insani gelişme endeksi ve ticaret hacmidir (ithalat ve ihracat değerlerinin toplamı). Bu göstergelere ait açıklayıcı bilgiler ve veri kaynakları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Çalışmada, iktisadi büyüme göstergesi olarak kişilere düşen yıllık GSYİH verileri kullanılmıştır. Veriler 2010 bazlı ve mevcut ABD doları cinsindedir (<http://data.worldbank.org/>). Modelde büyüme verisi "GSYİH" olarak simgelenmiştir.

İşgücü verisi olarak, istihdam edilen kişi başına işgücü verimliliği kullanılmıştır. Bu veri önceki yıla göre yüzde değişim olarak ölçülmüştür. EUROSTAT veritabanından elde edilen bu veri modelde, "KBIV" olarak simgelenmiştir.

Analizde kullanılan beşeri sermaye değişkenini ölçen, oldukça farklı göstergeler bulunmaktadır. Modelde tercih edilen beşeri sermaye verisi olarak, literatürde sıklıkla tercih edilen, bilim ve teknolojideki insan kaynağının 25-64 yaş grubundaki toplam işgücü içindeki payı ile İnsani Gelişim Endeksi (HDI) kullanılmıştır. AB veri tabanı olan EUROSTAT ve Dünya Bankası veri tabanından veriler elde edilmiştir. Modelde, 'HRST' ve 'HDI' olarak simgelenmiştir (<http://ec.europa.eu/eurostat>), (<http://data.worldbank.org/>).

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler, Açıklamaları ve Kaynakları

Değişken	Değişkenin Tanımı	Veri Adı	Birim	Veri Kaynağı
GSYİH	İktisadi Büyüme	Kişi Başına Milli Gelir Düzeyi	ABD Doları	EUROSTAT ve Dünya Bankası
KBIV	İşgücü	Kişi Başına İşgücü Verimliliği	% Oran	EUROSTAT ve Dünya Bankası
HDI	İnsani Gelişme	İnsani Gelişme Endeksi	% Oran	EUROSTAT ve Dünya Bankası
HRST	Beşeri Sermaye	Bilim ve Teknolojideki İnsan Kaynağının 25-64 Yaş Grubundaki Toplam İşgücü İçindeki Payı	% Oran	EUROSTAT ve Dünya Bankası
MHI	Mülkiyet Hakları	Mülkiyet Hakları Endeksi	% Oran	Property Rights Alliance
TRD	Ticaret Hacmi	İhracat ve İthalat Toplamı	ABD Doları	EUROSTAT ve Dünya Bankası

Ülkelerin sahip olduğu mülkiyet yapısını göstermek için Uluslararası Mülkiyet Hakları Endeksi verileri kullanılmıştır. Modelde, Mülkiyet Hakları Endeksi “MHI” olarak simgelenmiştir. Bu endeks, Mülkiyet Hakları İttifakının sayfasından temin edilmiştir (<https://www.propertyrightsalliance.org/>).

Dış ticaretin büyüklüğünü ölçmek amacıyla, mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı değerlerinin toplamı kullanılmıştır. Modelde, ‘TRD’ olarak simgelenmiştir (<http://data.worldbank.org/>).

Çalışmada kurulacak modelin temel amacı mülkiyet haklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek olmasına rağmen, modelin teorik temellerini güçlendirmek için kontrol değişkenler de kullanılmıştır. Modelde kullanılan verilerin grafikleri incelenmiş, kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenden kişi başına GSYİH ve ticaret hacmi dışındakiler oran ve endeks şeklinde elde edildiğinden, sadece kişi başına GSYİH ve ticaret hacmi değişkeninin doğal logaritması alınmıştır.

Yöntem

Uygulamalı veri araştırmalarında, üç tip veri söz konusudur. Bunlar, yatay kesit verileri, zaman serileri ve panel (karma) verilerdir. Panel verilerin diğer iki veriden farkı; bu verilerin hem yatay, hem de dikey boyutlu olmasıdır. Yapılan birçok bilimsel çalışmada, panel veriler kullanılmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 98).

Panel veri terimi; hane halkları, ülkeler ve firmalar gibi yatay kesit birimlere ait gözlemlerin, belli bir zaman periyodunda toplanmasını ifade eder (Baltagi, 2005, s. 1). Diğer bir panel veri tanımı ise; zaman serisi ve kesit verilerinin bir araya getirilmesiyle ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi şeklindedir. Tanımdan da anlaşıldığı üzere; analizde, zaman serisi ile kesit serileri bir arada kullanılmaktadır (Pazarlıoğlu & Kiren Gürler, 2007, s. 37).

Panel veri modelinde, bir bağımlı değişken ile bir veya birden çok bağımsız/açıklayıcı değişken vardır. Model ekonometrik bir model olduğundan hata terimi de modelde yer alacaktır. Modelde kullanılan değişkenler hem birimlere hem de zamana göre değişimi göstereceğinden, her ikisi içinde farklı indislerin modelde olması gereklidir. Genel olarak panel veri modeli;

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}X_{it} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

Denklemden, Y : bağımlı değişken, X_i : bağımsız değişkenler, α sabit parametre, β eğim parametreleri ve u hata terimini ifade etmektedir. Bununla birlikte i alt indisi birey, firma, şehir, ülke gibi birimleri, t alt indisi ise gün, ay, yıl gibi zaman ifadelerini temsil etmektedir. Değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indislerine sahip olması denklemin panel veri setine ait olduğunu ifade etmektedir. Bu modelde görülmektedir ki sabit eğim parametrelerine hem birimler hem de zamana göre değer yüklenmektedir.

Panel veri modelinin tahmin edilmesinde, sabit etkiler (fixed effects=FE) ve tesadüfi etkiler (random effects=RE) olmak üzere iki yaklaşım vardır. Her iki modelde de, ϵ_{it} hatalarının tüm zaman dönemlerinde ve tüm bireyler için bağımsız ve $N(0, \sigma_\epsilon^2)$ şeklinde dağıldığı varsayılmaktadır (Pazarlıoğlu & Kiren Gürler, 2007, s. 37).

Klasik sabit etkili ve tesadüfi etkili modellerden hangisinin kullanılacağına karar vermek için geliştirilmiş bazı testler bulunmaktadır. Bu testlerin içinde önemli olanlar Tesadüfi Etkiler Testi (Lagrange Çarpanı Testi), Olabilirlik Oranı (LR) Testi ve Hausman Testleridir. Panel veri kullanılarak gerçekleştirilecek olan ekonometrik ölçümlerde, sabit etkili veya tesadüfi etkili modelin kullanılması konusunda karar verilirken, ön bilgi varsa buna uyulur. Eğer herhangi bir zorunluluk ya da tercih nedeni yoksa en genel yöntem "Hausman testi" model belirleme testi olarak kullanılır (Güris, 2018, s. 38).

Regresyon modelini seçmek için, ilk olarak Hausman testi kullanılmış olup, test sonucunun Hausman testinin asimptotik varsayımlarını karşılamadığından, daha etkin bir teste ihtiyaç duyulmuş ve bu amaçla "Breusch ve Pagan Multiplier Test"ine başvurulmuştur. Sürecin devamında, tesadüfi etkiler modeline, karar verilmiş ve Baltagi Wu LBI testi ile otokorelasyonun varlığı araştırılmıştır.

Panel Birim Kök Testleri

Birim kök testleri, kullanılan serilerin durağan olup olmadığını tespit etmek için yapılan testlerdir. Analizde birim kök testlerinden; Levin, Lin ve Chu (LLC) ve Hadri testi ile verilerin durağanlığı test edilecektir. Analizde kullanılacak serilerin birim kök testleri STATA 14.2 istatistik analiz programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen birim kök test sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Panel Birim Kök Testleri Sonuçları

Değişkenler	Yöntemler			
	LLC		Hadri	
	Test istatistik değeri	Olasılık değeri	Test istatistik değeri	Olasılık değeri
LNGSYIH	-8.7132	-8.7132	20.7488	0.0000
KBIV	0.5783	0.2815	21.2241	0.0000
HDI	-1.5165	0.0064	18.9068	0.0000
HRST	15.9795	0.0000	24.3142	0.0000
MHI	17.8781	0.0000	5.9717	0.0001
LNTRD	-8.7132	0.0000	7.8250	0.0000

Panel birim kök testlerine ait analiz sonuçları incelendiğinde serilerde birim kökün varlığının reddedildiği görülmektedir. Tablo 2’de hesaplanan *p* olasılık değerlerinin, 0.05 kritik değerinden daha küçük olmasından dolayı, serilerin durağan olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak LLC ve Hadri testi sonuçları incelendiğinde, serilerin büyük çoğunluğunda birim kökün bulunmadığı anlaşıldığından, bu sonuçlar serilerin durağan olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Hipotezi ve Modeli

Çalışmada modeldeki bağımlı değişken, kişi başına düşen milli gelir düzeyi; bağımsız değişken ise; insani gelişme endeksi, beşeri sermaye, işgücü verimliliği, mülkiyet hakları endeksi ve ticaret hacmidir. Çalışma tek hipotez üzerine kurulmuştur.

Hipotez: Güvence altında olan mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında doğru yönlü bir ilişki vardır.

Tahmin edilen regresyon modelinin denklemi;

$$LNKBGSYIH_{it} = \beta_0 + \beta_1 KBIV_{it} + \beta_2 HDI + \beta_3 HRST_{it} + \beta_4 MHI_{it} + \beta_5 LNTRD + \alpha_i + \varphi_t + \varepsilon_{it}$$

Bu denklikte α_i Ülkeye özgü etkiler, φ_t zamana özgü etkiler ve ε_{it} ise hata terimini ifade etmektedir.

Panel Regresyon Analiz Sonuçları

Analizde sabit ya da tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin kullanılacağına karar verebilmek için Hausman testi uygulanmıştır. Hausman testi sonuçları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Hausman Testi

Katsayı				
	Tesadüfi	Sabit	Fark	S.sapma
KBIV	.0196776	.0175408	.0021368	.
HDI	.0715023	.0561434	.0153588	.0442875
HRST	.0014474	.0004473	.0010001	.0003393
MHI	.0326479	.0065812	.0260667	.0031958
LNTRD	.0106419	.0235543	-.0129124	.

Test: Ho: Katsayılardaki fark sistematik değil
chi2(4) = -42.39

Tablodan görüldüğü üzere Hausman testi ki-kare değerinin (-42.39) 0'dan küçük olması ve sonuçların Hausman testinin asimptotik varsayımını karşılamadığından daha etkin bir teste ihtiyaç duyulmuş bu amaçla "Breusch ve Pagan Testi" yürütülmüş ve sonuçlar Tablo 4'te ortaya konulmuştur.

Tablo 4. Breusch ve Pagan LM Testi

	Var	sd = sqrt(Var)
LNGSYIH	.4300557	.6557863
e	.0017342	.0416437
u	.0227046	.1506806
chibar2(01) = 864.98		
Prob > chibar2 = 0.0000		

Tablo 4'te gösterilen test sonucu elde edilen değer (0.0000), 0.05 değerinden küçük olduğu için tesadüfi etkiler modeli panel regresyon analizi için uygundur.

Tablo 5'te tesadüfi etkiler modeline göre oluşturulan panel regresyon analiz sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 5. Tesadüfi Etkiler Modelinin Sonuçları

LNGSYİH	Katsayı	S.Hata	z	p>z	(%95 güven aralığı)	
KBIV	.0196776	.0009266	21.24	0.00	.0178614	.0214938
HDI	.0715023	.0995482	0.72	0.047	-.1236086	.2666131
HRST	.0014474	.0012429	1.16	0.024	-.0009888	.0038835
MHI	.0326479	.0090328	3.61	0.000	.0149441	.0503518
LNTRD	.0106419	.0068825	-1.55	0.012	-.0241313	.0028475
Sabit	8.474169	.1336255	63.42	0.000	8.212268	8.73607
R-sq:	0.6483					
<i>Modified Bhargava et al. Durbin-Watson = .82039156</i>						
<i>Baltagi-Wu LBI = 1.5153118</i>						

Kurulan model yaklaşık % 65 ile yüksek bir açıklayıcılığa sahiptir. Uygulanan analize göre “GSYİH” ile Mülkiyet hakları Endeksi (MHI) arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Modelimize dahil edilen diğer değişkenler de GSYİH ile beklentimizle paralel olarak, aynı yönlü bir ilişki içerisindedir. Ayrıca Baltagi Wu LBI testi ile otokorelasyon olup olmadığı test edilmiş ve test sonucundan (*Baltagi- Wu LBI: 1.5153118*) birinci dereceden otokorelasyonun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada literatüre hakim olan görüşler çerçevesinde mülkiyet haklarındaki iyileşmenin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği hipotezi test edilmiş ve bu kapsamda 41 AB ve OECD üyesi ülke 2009-2017 yılları arasında panel veri analizi ile incelenmiştir. Modelde değişken olarak, kişi başına düşen milli gelir, kişi başına işgücü verimliliği, beşeri sermaye, ithalat ve ihracat toplamı, insani gelişmişlik endeksi ve mülkiyet hakları endeksi kullanılmıştır. Lewin-Lin Chu ve Hadri olmak üzere iki farklı birim kök testi uygulanan verilerin birim köke sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Regresyon modelinin seçiminde Hausman Testi kullanılarak, tesadüfi etkiler modeli ve sabit etkiler modeli üzerinde karar verilmeye çalışılsa da, ortaya çıkan asimptotik karakter yüzünden ek bir teste ihtiyaç duyulmuştur. Breusch ve Pagan Lagrangian Multiplier Testi ile tesadüfî etkilerin uygunluğu test edilmiş ve model olarak tesadüfî etkiler modelinin model tahmincisi olacağına karar verilmiştir. Tesadüfi etkiler regresyon denklemi için, Baltagi-Wu LBI otokorelasyon testi ile otokorelasyonun varlığı reddedilmiştir. Modelde, mülkiyet haklarının iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Yürütülen ekonometrik analiz sonucunda elde edilen

bulgulara açıklayıcı değişkenin, bağımlı değişkeni açıklama oranı yüksektir. Analizde, mülkiyet haklarının güvence altına alındığı ülkelerde, iktisadi büyümenin pozitif yönde olduğu görülmüştür. Mülkiyet hakları endeksinin yüksekliği ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin aynı yönlü olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç gerek teorik gerekse literatürdeki diğer ampirik çalışmalarla paralellik göstermektedir. Ayrıca çalışmada, işgücü verimliliği ile iktisadi büyüme arasında istatistiksel anlamda olumlu ilişki gözlemlenmektedir. Beşeri sermaye olarak alınan göstergelerinden insani gelişme endeksi ve bilim ve teknolojiye insan sayısının 25-64 yaş grubunda bulunan işgücü içindeki payı da yine iktisadi büyüme ile aynı yönlü ilişki içerisindedir. Çalışmanın sonuçları, güvence altına alınan mülkiyet haklarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğine yönelik literatürde genel kabul gören görüşü desteklemektedir.

Kaynaklar

- Aktan, C. C.(2018). Mülkiyet Hakları İktisadı: Mülkiyet Yapısı ve İktisadi Performans Arasındaki İlişki. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), 423-445.
- Ata, A. Y., & Şahbaz, A. (2013). Mülkiyet Hakları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ab Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Sosyoekonomi*, 20(2).
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons.
- Branstetter, L., Fisman, R., & Foley, C. F. (2005).Appendix for “Do Stronger Intellectual Property Rights Increase International Technology Transfer? Empirical Evidence from US Firm-Level Panel Data. The World Bank.
- Clague, C., Keefer, P., Knack, S., & Olson, M. (1996). Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 243-276.
- Clague, C., Keefer, P., Knack, S., & Olson, M. (1999). Contract-intensive Money: Contract Enforcement, Property Rights, and Economic Performance. *Journal of Economic Growth*, 4(2), 185-211.
- Davidson, S. (2005). The 1997–98 Asian Crisis: A Property Rights Perspective. *Cato Journal*, 25(3), 567-582.
- Demzsetz, H. (1967). Toward a Theory of Property Rights. *American Economic Review*, 57, 347-59.
- Deniz, H. (2014). *Teori ve Uygulama Özel Mülkiyet Hakları ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, DoktoraTezi. İstanbul.
- Dincer, O. (2007). The Effects of Property Rights on Economic Performance. *Applied Economics*, 39(7), 825-837.
- Doğan, Z., & Kurt, Ü. (2016). Yeni Kurumsal İktisadın Dalları. *Journal of Life Economics*, 3(1), 115-130.
- Dura, Y. C. (2006). Mülkiyet-Verimlilik İlişkisi: Mülkiyet Hakları Teorisi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 225-236.
- Falvey, R., Foster, N., & Greenaway, D. (2006). Intellectual Property Rights and Economic Growth. *Review of Development Economics*, 10(4), 700-719.
- Goldsmith, A. A. (1995). Democracy, property Rights and Economic Growth. *The Journal of Development Studies*, 32(2), 157-174.
- Gürüş, S. (2018). *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*, Dar Yayınları, İstanbul.

- Güriz, A. (1969). *Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu*, AÜHF Yayınları, Ankara.
- Haydaroğlu, C. (2015). The Relationship Between Property rights and Economic Growth: An Analysis of OECD and EU Countries. *Law and Economics Review*, 6(4), 217-239.
<http://databank.worldbank.org>
<http://ec.europa.eu/eurostat>
<http://propertyrightsalliance.org>
- Johnson, S., McMillan, J., & Woodruff, C. (2002). Property Rights and Finance. *American Economic Review*, 92(5), 1335-1356.
- Kerekes, C. B., & Williamson, C. R. (2008). Unveiling de Soto's Mystery: Property Rights, Capital Formation, and Development. *Journal of Institutional Economics*, 4(3), 299-325.
- Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does Social Capital have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1251-1288.
- Kramo, G. K. (2015). Property Rights and Economic Growth in OAPI Countries: Case of WAEMU 2 Countries. *Asian Journal of Humanities and Social Studies (ISSN: 2321-2799)*, 3(06).
- Lane, P. R., & Tornell, A. (1996). Power, Growth, and the Voracity effect. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 213-241.
- Leblang, D. A. (1996). Property Rights, Democracy and Economic Growth. *Political Research Quarterly*, 49(1), 5-26.
- Lewer, J. J., & Saenz, M. (2005). Property Rights and Economic Growth: Panel Data Evidence. *Southwestern Economic Review*, 32, 157-166.
- McLennan, P. G., & Le, Q. V. (2011). The Effects of Intellectual Property Rights Violations on Economic Growth. *Modern Economy*, 2(2), 107-113.
- Ng, F., & Yeats, A. (1999). *Good Governance and Trade Policy: Are They the Keys to Africa's Global Integration and Growth?*. The World Bank.
- North, C. D. (2002). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, (Çev: G. Çağalı Güven), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- North, C. D. (1994). Economic Performance Through Time: The Limits to Knowledge. *American Economic Review*, 84(3), 359-368. <http://www.wiwi.uni-muenster.de/iw/downloads/Im%20Seminar/ws0708/Literatur%202/Introductory/Intro3.pdf>. Erişim Tarihi: 03.07.2019.
- Norton, S. W. (1998). Poverty, Property Rights, and Human Well-Being: A Cross-National Study. *Cato Journal*, 18(2), 233-245.
- Pazarlıoğlu, M. V., & Gürler, Ö. K. (2007). Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(508), 35-43.
- Richardson, C. J. (2005). How the Loss of Property Rights Caused Zimbabwe's Collapse. *Cato Institute Economic Development Bulletin*, 4(2).
- Rodrik, D., & Subramanian, A. (2003). The Primacy of Institutions. *Finance and Development*, 40(2), 31-34.
- Svensson, J. (1998). Investment, Property Rights and Political Instability: Theory and Evidence. *European Economic Review*, 42(7), 1317-1341.
- Torstensson, J. (1994). Property Rights and Economic growth: An Empirical

- Study. *Kyklos*, 47(2), 231-247.
- Uzun, A. M. (2009). Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Gelişme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 291-308.
- Vijayaraghavan, M., & Ward, W. A. (2001). *Institutions and Economic Growth: Empirical Evidence for a Cross-National Analysis* (No. 633-2016-41441).
- Yıldırım, C. (2011). Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980'den Sonraki Evrimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Yılmaz, M. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.